

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Мақала: БАЛАЛЫҚ ШАҚТАҒЫ АУТИЗМНІҢ ГЕНДЕРЛІК АЙЫРМАШЫЛЫҚТАРЫ

ЖАРИЯЛАНДЫ
24.05.2023СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/139397/>

Аңдатпа. Әдеби мәліметтерді талдау және гендерлік айырмашылықтар, аутизм спектрінің бұзылуы бар балалардың отбасындағы қарым-қатынастар және ата-аналардың мінез-құлқы туралы өз зерттеулеріміз негізінде негізгі психикалық және психологиялық проблемалар анықталды. Клиникалық, клиникалық-психологиялық және этологиялық зерттеу әдістері қолданылды. Гендерлік айырмашылықтар, биологиялық және экологиялық көріністер, аутизмдегі мінез-құлық бұзылыстары, отбасындағы қарым-қатынас ерекшеліктері және ата-аналық стильдер арасындағы байланыс көрсетілген.

Түйін сөздер: балалық аутизм, гендерлік айырмашылықтар, қоршаған орта әсерлері, отбасы мен бала қарым-қатынасы.

Аннотация. На основе анализа литературных данных и собственных исследований, касающихся гендерных различий, взаимоотношений в семьях с детьми-аутистами и особенностей поведения родителей, выделены основные психические и психологические проблемы. Применялись клинический, клинико-психологический и этологический методы исследования. Показаны взаимосвязь между тендерными различиями, биологическими и средовыми проявлениями, поведенческими нарушениями при аутизме, особенностями коммуникаций в семье, стилями воспитания.

Ключевые слова: детский аутизм, гендерные различия, влияние среды, взаимоотношения семья-ребенок.

Annotation. Patients with schizophrenia incidence of diabetes type I does not differ from the general population. This endocrine disease has no influence on the manifestation of schizophrenia, but the severity of its effect on the phenotypic characteristics, which results in an early onset of the disease and its unfavorable course.

Key words: schizophrenia, type I diabetes mellitus.

Балалық шақтағы аутизм – әлеуметтік қарым-қатынастардағы, қайталанатын іс-әрекеттердегі және шектелген қызығушылықтармен сипатталатын ми дамуының бұзылуы. Бұл жағдайда ауру ерлер арасында 4-5 есе жиі кездеседі. Әзірге бұл құбылыстың түсіндірмесі полиморфты (аурудың X хромосомасымен байланысы, диагностиканың қиындығы, аутист қыздардың жақсы бейімделуі, гормоналды, иммунологиялық және басқа да ерекшеліктері).

Соңғы жылдары АСБ бар балалардың мінез-құлқындағы гендерлік айырмашылықтар зерттелуде. АСБ бар қыздар ұлдарға қарағанда мінез-құлқында қайталанатын және шектелген әрекеттерді аз көрсететіні анықталды, ал ұлдардағы қайталанатын мінез-құлық аутизмнің айқын симптомы болып табылады, бұл диагнозды жеңілдетеді және басқа терапиялық тәсілді қажет етеді. Бұл қыздар мен ұлдардың аутизм спектрінің бұзылуын әртүрлі сезінетінінің дәлелі. Авторлар әсіресе жоғары жұмыс істейтін аутизмде (бұл ұлдарда жиі кездеседі) гендерлік айырмашылықтар аутизмнің негізгі фенотиптік белгісі болып табылады деп санайды.

Басқа зерттеулерде аутизмі бар балалардың мінез-құлқындағы гендерлік айырмашылықтар «бір жыныстағы дені сау балалар мен белгілі бір неврологиялық бұзылыстары бар адамдар арасындағы достық қарым-қатынас ерекшеліктерінің айырмашылығымен» көрінді. Олар ауру қыздар арасындағы достық, сондай-ақ олардың әлеуметтік мотивациясы дені сау құрбыларынан іс жүзінде ерекшеленбейтінін анықтады. Дегенмен, олар азырақ қақтығысты. Аутизмі бар ұлдар достық қарым-қатынасты қалыптастыруға әлеуметтік тұрғыдан азырақ мотивацияланған

қарым-қатынастар, ал олардың арасында орнатылған қарым-қатынастар азырақ жақын болды және қауіпсіздік сезімі мен өзара көмекті қабылдаудың әлсіздігімен байланысты болды.

Ғалымдардың негізгі қорытындысы аутизммен ауыратын қыздардың дені сау құрбыларымен мінез-құлқының ұлдарға қарағанда көбірек ұқсастығы болды. Бұл жағдай ерлерде неге жиі диагноз қойылғанын ішінара түсіндіруі мүмкін.

Балалық шақтағы аутизм клиникалық көріністегі гендерлік белгілерді түсіндіру үшін оларды қалыпты психогенезде анықтау қажет.

Гендерлік айырмашылықтар

Әрбір адамзат қоғамында ұлдар мен қыздардың мінез-құлқы әртүрлі болатыны белгілі, ал әртүрлі жыныстағы балалардың мінез-құлқы әртүрлі болады және олар әртүрлі қарым-қатынаста болады. Бұл айырмашылықтар әмбебап (генетикалық детерминацияланған, биологиялық), бірақ белгілі бір мәдениетке немесе жалпы адамзатқа тән жыныстық дифференциация (жыныстық белгілер) заңдары мен гендерлік әлеуметтену стилінің арақатынасы өзгермелі.

Гендерлік әлеуметтену гипотезасының жақтаушылары кеңістік қабілеттеріндегі айырмашылықтар ұлдар мен қыздардың әртүрлі тәрбиеленгендігімен түсіндіріледі деп есептейді. Ұлдар оларды белгілі бір ойыншықтарға (мысалы, құрылыс материалдары), ойындарға және іс-әрекеттерге (бүгінгі таңда негізінен компьютерлік) қызығушылық танытуға итермелейтін ортада өседі, олар бейне кеңістіктік қабілеттерін одан әрі дамытады.

Дж.Крамердің зерттеуі қыздар мен ұлдардың қабылдауы ерте жастан ерекшеленетінін көрсетті: қыздар қабылдау объектісінің белгілі бір сипаттамаларына назар аударады (бұл объектінің бөлшектері, кеңістіктік қатынастардың бөлшектері болуы мүмкін) және ұлдар жалпы сипаттамаларға назар аударады (жалпы объект, жалпы кеңістіктік қатынастар және т.б.). Бірақ егер қыздарға жалпылама сипаттамаларға назар аудару тапсырмасы берілсе, олар мұны ұлдар сияқты жасайды. Осылайша, ұлдар мен қыздардың қабылдауындағы айырмашылықтар әртүрлі тәсілдермен, бұл қабылдау дағдыларында жатыр, ал ұлдардың жолын анықтама ретінде қарастыра отырып, зерттеушілер қыздардың көрнекі-кеңістіктік қабілеттерінің кемшіліктері туралы мәліметтер алады.

Талқылау.

Ұлдар мен қыздардың әлеуметтенуіндегі мазмұндық және олардың міндеттері бойынша айырмашылықтар, бір жағынан, гендерлік-рөлдік дифференциацияға, балалардың қандай әрекетке дайындалғанына, екінші жағынан, гендерлік символизм бойынша: олар қандай моральдық-психологиялық қасиеттерді сіңіруге тырысады. Ең бастысы, гендерлік әлеуметтенудің негізгі агенті кім болып табылады — ата-аналар немесе басқа балалар, бір немесе қарама-қарсы жыныстағы адамдар. Гендерлік әлеуметтендіру қалай жүзеге асатыны, балаға жыныстық/гендерлік рөлді үйрету әдістері қандай және оны баланың жеке дамуының әртүрлі кезеңдерінде ассимиляциялаудың психологиялық механизмдері маңызды. Тұтастай алғанда, ұлдардағы гендерлік айырмашылықтар объективті әлемге бейімділікте көрінеді, алыстан көру негізіндегі ынталандыруға барлау реакциясымен. Бұл көбірек кеңістіктің, көбірек объектілердің дамуын тудырады. Мидың дисфункциясы және тәрбиешілердің жеткіліксіз, құрылымдалмаған қолдауы кезінде қоғамға жат мінез-құлық пайда болады.

Балалық аутизмде біріншілік бұзылулар (сенсорлық-аффективті гиперестезия, энергетикалық потенциалдың әлсіздігі) реттеуші жүйелердің (белсендіру, инстинктивтік-аффективті) және қайталама (тікелей аутизм, стереотиптер, патологиялық қиялдар) жетіспеушілігімен байланысты екенін есте ұстаған жөн. псевдокомпенсаторлық автостимуляция сипатында болады) - анализаторлық жүйелердің (гностикалық, сөйлеу, моторлы) жетіспеушілігімен байланысты. Яғни,

қайталама бұзылулардың қалыптасуы мен ауырлығы экологиялық, әлеуметтік факторлармен көбірек байланысты.

Аутизм — бұл басқа адамдармен ерекше, мұқият жоспарланған, конструктивті өзара әрекеттесулердің әсерінен өзгеруі мүмкін мінез-құлық тапшылығы мен шектен шығу синдромы. Кемшіліктер қарым-қатынаста, әлеуметтік бейімделу дағдыларында, ойын әрекетінде, тұрмыстық дағдыларда, дағдыларды жалпылауда көрінеді. Шамадан тыс мінез-құлық агрессивті, истерикалық көріністер, автостимуляция, стереотиптік әрекеттер.

Әдебиеттер тізімі:

1. Freitag C. M. *The genetics of autistic disorders and its clinical relevance: a review of the literature* // *Mol. Psychiatry*. 2007. Vol. 12, N 1. P. 2-22.
2. Филиппова Н.В., Барыльник Ю. Б. *Эпидемиология аутизма: современный взгляд на проблему* // *Социальная и клиническая психиатрия*. — 2014. -Т.24. — № 3. -С. 96-101.
3. Аппе Ф. *Введение в психологическую теорию аутизма*. М., 2006.
4. Kaustubh Supekar, Vinod Menon. *Sex differences in structural organization of motor systems and their dissociable links with repetitive/restricted behaviors in children with autism*. *Molecular Autism*, 2015; 6 (1) DOI.
5. Newman T. *Intriguing gender differences found in autistic friendships*. *Medical News Today*, 6 January (<http://www.medicalnewstoday.com/articles/304670.php>), 2016.
6. Клецина И. С. *Гендерная социализация*. СПб, 1997.
7. Берн Ш. *Гендерная психология*. — СПб.: Прайм-Еврознак, 2002. — 320 с.
8. Kramer J. *Sex differences in visuospatial processing* // *International Journal of Psychology: Abstracts of XXVII International Congress of Psychology*. Stockholm, 2000. P. 112.
9. Бендас Т. В. *Гендерная психология: Учебное пособие*. — СПб.: Питер, 2006. — 431 с
10. Мид М. *Развитие ребенка*. — М., 1968.